

Johann Heinrich Boeckler (Boecleri) (1611-1672) ve Avrupa Dillerinde Türkler İle İlgili Yazılmış Eserleri Kayıt Altına Alma Çalışması

Johann Heinrich Boeckler (Boecleri) (1611–1672) and a Project to Catalogue Works Written in European Languages Concerning the Turks

Engin Cihad TEKİN*

ÖZ

Johann Heinrich Boeckler (1611-1672), XVII. yüzyıl Avrupa'sının birçok disiplinde uzmanlığı olan entelektüellerinden biridir. İlahiyatçı kimliğinin yanı sıra tarih, filoloji, hukuk ve siyaset bilimi alanlarında eserler vermiş; özellikle Protestan üniversitelerinde uzun süre etkili olmuş bir akademisyendir. Bu çalışma, Boeckler'in ölümünden 45 yıl sonra, 1717'de yayımlanan *Commentariivs Historico-Politicvs De Rebus Turcicis* adlı eserini kitap tarihi ve bibliyografya açısından incelemektedir. Boeckler'in geride bıraktığı notların N.C.J. rumuzlu bir derleyici tarafından yayına hazırlandığı bu kitap, Türklerle ilgili 317 eserin kaydedildiği *Bibliotheca Scriptorum Turcicorum* başlıklı bibliyografya çalışmasını içermektedir. Bununla birlikte, listede Boeckler'in 1672'deki ölümünden sonra basılmış 19 eserin yer alması, kitabın yayına hazırlanma sürecinde derleyicinin müdahalelerini açıkça ortaya koymaktadır. Eser, tarihsel ve siyasal içeriğinin ötesinde, XVII-XVIII. yüzyıl Avrupa'sında kitap üretimi, derleme pratikleri ve bibliyografya geleneği hakkında önemli veriler sunan bir kaynak niteliğindedir. Bu yönüyle *Rebus Turcicis*, *Hammer-Purgstall* gibi daha geç dönem çalışmalara kaynaklık eden bibliyografik geleneğin erken bir örneğini teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Johann Heinrich Boeckler, Rebus Turcicis, Kitap Tarihi, Bibliyografya, XVII. Yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu*

ABSTRACT

Johann Heinrich Boeckler (1611–1672) was one of the intellectuals of 17th-century Europe who possessed expertise in numerous disciplines. In addition to his identity as a theologian, he was an academic who produced works in the fields of history, philology, law and political science, and who exerted a long-lasting influence, particularly at Protestant universities. This study examines Boeckler's work *Commentariivs Historico-Politicvs De Rebus Turcicis*, published in 1717, 45 years after his death, from the perspectives of the history of the book and bibliography. This book, prepared for publication by an editor identified by the initials N.C.J. using Boeckler's posthumous notes, contains a bibliography entitled *Bibliotheca Scriptorum Turcicorum*, which records 317 works relating to the Turks. However, the inclusion of 19 works published after Boeckler's death in 1672 reveals the editor's interventions during the preparation of the work for publication. Beyond its historical and political content, the work serves as a valuable source providing significant

* Dr., Bilgi ve Belge Yönetimi, Araştırmacı, engincihadtekin@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0002-5617-2173>).

data on book production, compilation practices and the bibliographic tradition in 17th–18th-century Europe. In this respect, *Rebus Turcicis* constitutes an early example of the bibliographic tradition that served as a source for later works such as Hammer-Purgstall's.

Keywords: *Johann Heinrich Boeckler, Rebus Turcicis, Book History, Bibliography, 17th Century, Ottoman Empire*

Extended Summary

Johann Heinrich Boeckler (1611–1672) was a prominent polymath of 17th-century Europe, active as a theologian, historian, philologist, jurist and political scientist. He spent most of his academic career at the University of Strasbourg and held a professorship at Uppsala between 1648 and 1652, where he lectured on political science. His intellectual legacy spans classical philology, universal history, state law and biblical commentary, and his influence at German Protestant universities continued well into the 18th century.

This article focuses on *Commentarijv Historico-Politicjv De Rebvsv Tvrcicis* (1717), a posthumous work published 45 years after Boeckler's death and compiled from his manuscript notes by an editor identified only by the initials N.C.J. The study examines the work from the perspectives of book history and bibliography, addressing two central questions: what kind of data does *Rebus Turcicis* provide about book production and bibliographic practice in 17th–18th-century Europe, and to what extent do the editor's interventions—most notably the inclusion of 19 works published after Boeckler's death in 1672—alter the nature and authorship of the text?

The most significant section of the work from a book-history perspective is the *Bibliotheca Scriptorum Turcicorum*, a comprehensive bibliography listing 317 works on Turkish and Ottoman history, classified by their physical formats (folio, quarto, octavo, duodecimo). This classification reflects the bibliographic and library practices of the period and demonstrates how widely the Ottoman world was discussed in European scholarly literature of the time. The preface (*Proemium Literarium*) functions as an early historiographic essay, offering a literature review of Turkish historical writing and outlining the methodological principles behind the compilation.

The work is divided into two main books. The first (Liber I: Historicus) covers the origins of the Turks and Saracens, the rise of the Seljuks, the Ottoman dynasty from Osman Gazi to Ibrahim I, and the Ottoman campaigns against the Holy Roman Empire. The second (Liber II: Politicus) addresses Ottoman governance, Islamic religion, the military organisation of the Ottoman state and the daily life of its subjects. Throughout both books, Boeckler's perspective is that of a Protestant European intellectual who constructs the Ottomans as a political and religious 'other', while simultaneously recognising the need to understand them systematically.

A critical finding of this study is that the *Bibliotheca Scriptorum Turcicorum* contains 19 works published after Boeckler's death in 1672, which can only have been added by the compiler N.C.J. This makes *Rebus Turcicis* a layered text that combines Boeckler's original notes with the editor's additions, raising important questions about authorship, editorial practice and the production of posthumous scholarly works in early modern Europe. The study situates the work within a broader bibliographic tradition that includes Carl Göllner's *Turcica* and Hammer-Purgstall's monumental bibliography of Western-language sources on the Ottomans, of which *Rebus Turcicis* is an early precursor, predating Hammer's relevant volume by approximately 118 years.

The article concludes that *Rebus Turcicis* is not merely a historical and political commentary on the Ottoman Empire, but a bibliographic document of considerable methodological value. Its classification of sources, its distinction between primary and secondary accounts, its evaluation of eyewitness versus indirect knowledge, and its layered editorial history all make it an important early example of the European bibliographic tradition concerning the Turks.

Giriş

Bu çalışma iki temel soruyu yanıtlamayı amaçlamaktadır: Boeckler'e atfedilen *Rebus Turcicis*, XVII-XVIII. yüzyıl Avrupa'sında kitap üretimi ve bibliyografya pratiği açısından ne tür veriler sunmaktadır? N.C.J. rumuzlu derleyicinin müdahaleleri nelerdir ve özellikle Boeckler'in ölümünden sonra basılmış 19 eserin listeye dahil edilmesi eserin niteliğini nasıl belirlemektedir?

Boeckler, 1611 yılında bugünkü Almanya'nın Bavyera eyaleti sınırları içinde Cronheim'de doğmuştur. Strasbourg Üniversitesi'nde çalışmış ve katı Lutherci olarak bilinen bu kurumda 1637 yılında profesörlüğe atanmıştır. Yunan ve Latin klasikleri üzerine yaptığı çalışmalar akademik önceliğinin merkezini oluşturmaktadır. 1648 yılında Protestan İsveç'e davet edilerek Uppsala'da siyaset bilimi dersleri vermiş ve 1652'de Strasbourg'a geri dönmüştür. Boeckler, öğretici olarak Lutherciliğin Eski ve Yeni Ahit'ten aldığı ahlaki emirleri takip etmektedir. Hugo Grotius'un en erken yorumcularından biri olan Boeckler'in öğretileri, XVIII. yüzyıla dek Almanya'nın Protestan üniversiteleri üzerinde etkisini sürdürmüştür.¹

Boeckler'in en belirgin özelliği, kendisini antik edebiyata ilişkin hümanist geleneğe, özellikle de Tacitus'un evrensel tarih anlayışına yöneltmiş olmasıdır. Bu doğrultuda 1636'da Tacitus'un Tarihleri üzerine *Oratio Tacito*'yu, ardından 1642'de *Oratio de Vellei Historia*'yı kaleme almıştır. Boeckler, dönemin devlet teorisi araştırmalarına önemli katkılarda bulunmuş; Niccolò Machiavelli geleneğini izleyerek prens devletlerinin çağdaş sorunlarına da eğilmiştir. Edebi üretimi klasik filoloji, tarih, felsefe, devlet hukuku ve siyaset alanlarında yoğunlaşmaktadır. Çeşitli antik yazarların eserlerine editörlük yapan Boeckler, aynı zamanda Hugo Grotius'un *De iure belli ac pacis* adlı eserini de yorumlamıştır.²

Bugüne dek Boeckler hakkında kapsamlı bir monografi kaleme alınmamıştır. Bununla birlikte, 1708 tarihli *Jo. Henr. Boecleri De scriptoribus Graecis & Latinis* adlı eseri, Boeckler'in antik edebiyata olan hâkimiyetini ve bibliyografik çalışmalara duyduğu ilgiyi açıkça ortaya koymaktadır.

1. "Rebus Turcicis" ve Türkler Hakkında Eserleri Kayıt Altına Alma Çabası

Johann Heinrich Boeckler, Rönesans ve XVII. yüzyıl Avrupa entelektüel tarihinin az bilinen ve ilginç kişiliklerinden biridir. İlahiyatçı kimliğinin ötesinde, döneminin birçok bilim alanında çok sayıda eser üretmiş; disiplinlerarası bir entelektüel olarak öne çıkmıştır. Çalışmamız, Boeckler'in Türklerle ilgili kaleme aldığı az bilinen *Rebus Turcicis* adlı kitabı³ ile bu kitaptaki kaynakları ve bibliyografyayı teknik ve içerik açısından değerlendirmeyi; ayrıca Boeckler'in Türk tarihine ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Boeckler'in Birmingham Filoloji Müzesi veritabanında kayıtlı 101 yayını⁴ bulunmakta olup tam liste makalenin sonunda Ek olarak sunulmaktadır. Aşağıda yalnızca Türk tarihi ve siyasetiyle doğrudan ilişkili başlıklar öne çıkarılmaktadır.

2. Kitap Tarihi Bağlamı ve Kuramsal Çerçeve

Batı kökenli oryantalistlerin Doğu kaynaklarını değerlendirip tasnif ederek sunduğu pek çok bibliyografik eser mevcuttur. Bu alandaki en kapsamlı çalışmalardan biri tarihçi J. W. Hammer-Purgstall'ın bibliyografik külliyatıdır: Hammer, devasa Osmanlı tarihi çalışması için yararlandığı 3.000'den fazla Batı dilindeki eseri kayıt altına almıştır (Tekin, 2022). Bir diğer önemli çalışma Carl Göllner'e aittir. Üç ciltlik *Turcica* adlı eserinin 1961 tarihli ilk cildi, başta

¹Jacobson, G., "Johan Henrik Boeclerus", *Svenskt biografiskt lexikon*, Riksarkivet, 30 Ocak 2023, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/17845>.

²Boeckler, J. H. [derleyen: N.C.J.], *Jo. Henr. Boecleri Commentarius Historico-Politicus de Rebus Turcicis*, Davidis Richteri, 1717.

³University of Birmingham, "Philological Museum: Johann Heinrich Boeckler Bibliography", <https://philological.cal.bham.ac.uk/bibliography/boeck.html> (Erişim tarihi: 30 Nisan 2024).

⁴Boeckler, J. H., *Dissertationes academicae*, Straßburg, 1658.

Almanca olmak üzere Latince, Fransızca ve İngilizce olarak yayımlanmış 901 eseri listelerken 1968 tarihli ikinci cilt 1.562 eseri kayıt altına almaktadır; böylece toplam 2.463 eser sistematik biçimde kataloglanmıştır. 1978 tarihli üçüncü cilt ise "16. Yüzyılda Avrupa Düşüncesinde Türk Sorunu" başlığını taşımakta ve bu kaynakları dil, bölge ve yazar gibi ölçütlere göre sınıflandıran bir analizle açılmaktadır (Göllner, 1961-1968-1978).

Göllner, *Fehrlquellen in Hammers Bibliographie der Abendlaendischen Türkendrucke* (1994) adlı çalışmasında Hammer'in kaynakçasındaki hata ve eksiklikleri ortaya koymuştur (Göllner, 1994, s. 214-217). Bu tür kapsamlı bibliyografik çalışmalarda eksiklik ya da yanlışlıkların bulunması kaçınılmazdır. Bilimsel metodolojilerin yanlışlanabilir olduğunu kabul edersek, beşerî bilimlerdeki araştırmalarda gözden kaçan ya da hatalı bilgilerin varlığı olağan karşılanmalıdır. Eserlerin tek tek incelenerek kaynakçaya eklenmesi ve kayıt bilgilerinin doğru biçimde işlenmesi, emek yoğun ve zihinsel derinlik gerektiren bir süreçtir (Tekin, 2022, s. 26).

Kitap tarihi araştırmaları içinde bibliyografik eserlerin önemi bugün de geçerliliğini korumaktadır. Bu eserler salt bir internet arama motoru çıktısı ya da anahtar kelime listesi değildir; hazırlayanın bizzat gördüğü ve çalışmalarında yararlandığı kaynakların düzenli ve bilimsel bir tasnifidir. Bibliyografya derleyenler çoğunlukla algoritmalar değil, bilim insanlarıdır: algoritmalar metni kelime bazında sınıflandırırken, araştırmacılar eserleri içerik, bilimsel değer ve özgünlük ölçütlerine göre değerlendirir (Tekin, 2022).

Avrupa'da Hammer'den önce bu alanda hazırlanmış en önemli çalışmalardan biri, Strasbourg Üniversitesi'ne bağlı Johann Wolfgang Boeckler'in (?-1717) 1677 tarihli *Commentarius Historico Politicus de Rebus Turcicis* adlı eseridir. Boeckler bu çalışmada, yayın tarihinden önce Avrupa'da yayımlanmış Türklerle ilgili 317 eseri özetleri ve yorumlarıyla birlikte incelemektedir. XVII. ve XVIII. yüzyıl Avrupa'sında ölümden sonra yayımlanan eserlerin üretimi ve denetimi, erken modern kitap tarihinin temel sorunlarından birini oluşturmaktadır. *Rebus Turcicis*, kimliği belirsiz bir derleyici (N.C.J.) tarafından basıma hazırlanmış ve bu süreçte özgün metne yabancı katmanlar eklenmiştir; bu yönüyle tipik bir posthumous yayın sorunsalını somutlaştırmaktadır.

3. "Rebus Turcicis" (1717) ve Türkler Hakkında Eserleri Kayıt Altına Alma Çabası

Boeckler'in Türk tarihiyle ilgisi hayatının ilk dönemlerinden itibaren belirginleşmiştir. 1658 yılında yayımlanan *Dissertationes Academicæ* adlı eserinde, yaklaşık 920 sayfalık kapsamlı bir hacimde Türk tarihini ve kaynaklarını geniş biçimde ele alıp yorumlamaktadır. Kitap özellikle Timur tarihi ve bu tarihin Osmanlı ile ilişkisi üzerine derinlikli bir çalışma içermektedir.⁵

1677 yılında yayımlanan *Bibliographia Historico-Politico-Philologica Curiosa* adlı eserde "Turcica & Saracenicæ" başlığı altında Türklerle ilgili 24, "Orientales Historiæ Scriptorum" başlığı altında ise 30 eser listelenmiştir. 1705 tarihli *Orationes*'nin yaklaşık 1.200 sayfalık metninde de Türklerle ve Türklerle ilişkilere geniş yer ayrılmıştır. 1715 yılında yayımlanan *Bibliographia Critica*'nın 365-367. sayfaları ise *Rebus Turcicis*'ten farklı olarak Türklerle ilgili yayınların kısa bir listesini sunmaktadır.⁶

Çalışmamızın ana konusunu oluşturan eserin tam başlığı şöyledir: *Jo. Henr. Boeckleri Commentarius Historico-Politicus De Rebus Turcicis: Quæ Nunc Primum Ex Manuscripto Edidit, Insimulque Praefationem Et Symmaria Vna Cum Instructissima Scriptorum Turcicorum Bibliotheca Adjecit N.C.J 1717*. 283 sayfa hacmindeki eser bütünüyle Türklerle ilgilidir.

⁵Boeckler, J. H., *Bibliographia critica*, 1715, ss. 365-367.

⁶Boeckler, J. H. [derleyen: N.C.J.], *Commentarius Historico-Politicus de Rebus Turcicis*, Davidis Richteri, 1717, dedicatio.

Kitabın iç kapak öncesi sayfasındaki görselde şu sahne tasvir edilmektedir: Bir bilge yazıcı, kütüphanenin önünde bir kitaba *Commentarius Historia Turcica* ibaresini yazmaktadır. Yazıcının önünde şehzade gibi giyinmiş bir çocuk durmakta ve ona mürekkep hokkası tutmaktadır. Kütüphanenin üzerinde Boeckler'in portresi asılıdır. Görselin sağ bölümünde bir dünya küresi, kürenin görünen yüzünde ise "TURCICA" yazısı yer almaktadır. Kürenin altında yerde "ALCORAN" ibareli bir kitap bulunmaktadır. Yazıcının yanında gürz, kılıç ve kalkan gibi savaş aletleri görülmektedir.

Şekil 1. *Rebus Turcici* kitabının iç kapak öncesi sayfası: *Commentarius Historia Turcica*, *Turcica* ve *Alcoran* yazıları görülmektedir

Eserin tamamı Latince kaleme alınmıştır. Önsözün yazarı Boeckler değil, N.C.J. kısaltmasıyla anılan derleyicidir. Önsöze göre kitabın eleştirel bir bibliyografi çalışması niteliği taşıması ve dönemin yayınlarını gün yüzüne çıkaracak sistematik bir yöntem izlemesi, onu döneminin önemli bir akademik girişimi kılmaktadır. Ne var ki Boeckler'in geride kalan notlarının yayımlanmamasını istediği bilinmektedir; bu durum önsözde şu şekilde aktarılmaktadır:

*"Boeckler'in mirasını savunan benim, sadece ölümünden sonra eserlerini eleştirmenlerin ve sansürcülerin zehirli saldırılarından korumak için gerekeni yaptığımı anlayacağınıza inanıyorum. Kendilerini ya düşüncelerini edebiyat dünyasıyla paylaşmaya ya da diğer en seçkin insanların eserlerini karanlığın bilinmezliğinden aydınlığa çıkarmaya adanmışlar, bir yandan eleştirmenlerin titiz incelemelerinden korkarken, diğer yandan da kötü niyetli kişilerin sert yargılarından korkmalıdır. Çünkü antik çağlardan beri, birçok maskeli yazarın hayaletlerinin en onurlu yazarların emeklerine karşı ayaklanması ve anonimlik örtüsü altında onlara acımasız eleştirilerle saldırması alışılabilir bir durumdur."*⁷

⁷a.g.e., dedicatio.

Önsözde ayrıca Boeckler'in çok sayıda kitabı ve notlarının bulunduğu, bunların bilim dünyasıyla paylaşılması gerektiği vurgulanmaktadır. Önsöz yazarı, Boeckler'in yayımlanmamış yazılarıyla başkalarını yormak istemediğini ve hatta ölümünden önce geride kalan notlarının ya yakılmasını ya da olduğu gibi bırakılmasını vasiyet ettiğini aktarmaktadır.⁸ Buna karşın, bilimsel değeri yüksek olduğu düşünülen notların yayımlanması kararı alınmıştır.

Kitabın ilk baskısı Boeckler'in ölümünden 45 yıl sonra gerçekleştirilmiştir. *Dedicatio* bölümünü kaleme alan N.C.J.'nin kim olduğu henüz tespit edilememiştir. Kapak sayfası, çalışma üzerindeki yorumların Boeckler'in notlarına dayandığını ve başka bir kişi tarafından yayımlandığını açıkça göstermektedir. Eserin metodolojik açıdan öne çıkan en önemli özelliklerinden biri, kaydedilen kitapların fiziksel olarak görülmüş ve bu esasa birinci elden yazılmış olmasıdır. Yazar bu yöntemi önsözde şöyle açıklamaktadır:

"Her neyse, tarih ve politikayı birbirinden ayırarak konuları farklı bölümlere ayırdım. Kitapları, bu tür kısa yorumların gerektirdiği gibi, kısa paragraflara böldüm. Son olarak, 300'ü aşkın Türk tarihi yazarını içeren zengin bir koleksiyon ekledim. Bunları kısmen çeşitli kütüphanelerden, kataloglardan ve edebiyat kaynaklarından, kısmen de bilgili kişilerle olan alışverişimden derledim. Bunların pek çoğunu görüp incelediğime kesinlikle inanabilirsiniz; ancak başlığından başka bir harfini dahi göremediğim ve hâlâ gözümünden kaçan daha nice yazar olduğunu da büyük bir memnuniyetle itiraf ederim."⁹

4. Kitabın İçeriğinin Sınıflandırılması

Boeckler'in notlarını derleyip düzenleyen N.C.J., kitabı tek cilt içinde iki ana kitaba ayırmıştır:

Liber I: Historicus (Tarihsel Kitap)

Liber II: Politicus (Siyasi Kitap)

Giriş bölümü olan *Proemium Literarium* (Edebi Önsöz), kitabın metodolojik ve kaynak bilgisel temelini atan bağımsız bir bölümdür. Yayıncı burada Türk tarihi yazıcılığına ilişkin kapsamlı bir literatür taraması ve değerlendirmesi sunmaktadır.

"Türk tarihinin kaynakları" başlığı altında tarihi eserler ikiye ayrılmaktadır: konuyu doğrudan ele alan "doğrudan tarihler" ile konuya tesadüfen ya da yan başlık olarak değinen "dolaylı tarihler". Bu ikinci kategori için seyahatnameler ve elçilik raporları örnek olarak verilmektedir.¹⁰ Kaynakların karşılaştırılması bağlamında otoritesi, kaleme alındığı dönem ve Osmanlı yönetiminin geçirdiği evreler göz önünde bulundurularak farklı kaynakların birbirine göre değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Alt disiplinler açısından ise Osmanlı tarihi, saray tarihi, hanedan tarihi, din tarihi ve askeri tarih gibi başlıklara yer verilmektedir. Ayrıca dönemin ünlü şarkiyatçısı Johannes Leunclavius'un (1541-1594) Türkçe, Arapça ve Farsça terimleri açıklayan sözlüğü övgüyle anılmaktadır. "Politika bilgisi" başlığında Osmanlı'nın bir tiran olup olmadığı sorusu etrafında dönen Batı siyaset tartışmaları ele alınırken, "Teoloji bilgisi" başlığında dinin Osmanlı siyasetindeki rolünü kavramak için teolojik bilgiye sahip olmanın önemi özellikle belirtilmektedir.

"*Bibliotheca Scriptorum Turcicorum*" yani Türk tarihi yazarları bibliyografyası, kitap tarihi açısından en dikkat çekici bölümdür. Türk tarihiyle ilgili 317 eserin folio, quarto, octavo, duodecimo gibi fiziksel boyutlarına göre sınıflandırıldığı bu kapsamlı bibliyografya, dönemin

⁸Boeckler, J. H. [derleyen: N.C.J.], *Commentarius Historico-Politicus de Rebus Turcicis*, Davidis Richteri, 1717, Proemium Literarium.

⁹Boeckler, J. H. [derleyen: N.C.J.], *Commentarius Historico-Politicus de Rebus Turcicis*, Davidis Richteri, 1717, ss. 3-13.

¹⁰Boeckler, J. H. [derleyen: N.C.J.], *Commentarius Historico-Politicus de Rebus Turcicis*, Davidis Richteri, 1717, ss. 1-41.

Avrupa'sında Osmanlı üzerine ne denli geniş bir literatür oluştuğunu açıkça gözler önüne sermektedir.¹¹

I. Kitap (*Liber I. Historicus*), Türklerin kökeni ve Sarazenlerle ilişkisini¹²; Selçukluların yükselişi ve Anadolu'ya yayılmalarını, Haçlı Seferleri'ni¹³; Osmanlı Beyliği'nin kuruluşundan Boeckler'in kendi dönemine değin tüm padişahların saltanatlarını kronolojik biçimde özetleyen bir kroniği¹⁴; Türklerin Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'na yönelik saldırı ve kuşatmalarını¹⁵; son olarak da İmparatorluğun Türklere karşı aldığı siyasi ve askeri önlemleri¹⁶ ele almaktadır. Üçüncü bölümde özellikle Yıldırım Bayezid'in Timur'a yenilgisi, II. Murad'ın Varna Savaşı, Fatih'in İstanbul'u fethi ve Kanuni'nin Mohaç ile Zigetvar seferleri gibi kritik olaylara odaklanılmaktadır.

II. Kitap (*Liber II. Politicus*), Osmanlı yönetim yapısını siyasi felsefe açısından irdelemekte; padişahın mutlak otoritesini, mülkiyet hakkının yokluğunu, Türklere karşı savaşın hukuki ve dini gerekçelerini, saray teşkilatını ve divan üyelerini, Osmanlı'nın çevre devletlere ilişkin dış politika perspektifini¹⁷ ele almaktadır. İkinci bölüm İslam dinine ayrılmış olup Kur'an'ın içeriği ve İslami pratikler Avrupalı bir Hristiyan gözüyle, çoğunlukla eleştirel bir dille aktarılmakta; Şii-Sünni ayrışması ile ikonoklazm eğilimlerine de değinilmektedir.¹⁸

Üçüncü bölüm Türk askeri teşkilatını kapsamlı biçimde incelemekte; yeniçeriler, sipahiler, tımarlı sipahiler, azaplar ve akıncılar gibi birlik türlerini, silah ve teçhizatı, savaş hukukunu ve Türk ordusunun Avrupa orduları karşısındaki güçlü yönlerini tartışmaktadır.¹⁹ Dördüncü bölümde ise Türklerin gündelik yaşamı ele alınmaktadır: kölelik kurumu ve Hristiyanlıkla kıyaslanması, gayrimüslimlere yönelik kısıtlamalar, cizye vergisi, yemek kültürü, hamam geleneği, çok eşlilik, kadınların toplumsal konumu ve eğitim anlayışı bu bölümün başlıca konuları arasındadır. Matbaa ve saatin reddinin asıl sebebinin halkı cahil bırakarak mutlak egemenliği sürdürmek olduğu iddia edilmekte; bu yorum dönemin Batılı önyargılarını yansıtmaktadır.²⁰

Boeckler'e atfedilen bu eser, XVIII. yüzyıl başında bir Alman entelektüelin Osmanlı İmparatorluğu'na dair bilgisinin, yönteminin ve önyargılarının bir aynası niteliğindedir. Tarihsel olayları kuru bir anlatımla aktarmak yerine, bunları siyasi ve ahlaki bir perspektiften yorumlayan; Osmanlı'yı "öteki" olarak konumlandıran ve Hristiyan Avrupa'nın bu rakip karşısındaki zaafalarını sorgulayan bir "Türk imgesi" inşası söz konusudur. Sunduğu kapsamlı bibliyografya ise bu imge inşasının dayandığı kaynakları görünür kılmak bakımından eseri dönemin Osmanlı araştırmaları için önemli bir referans noktasına taşımaktadır.

¹¹Boeckler, J. H. [derleyen: N.C.J.], *Commentarius Historico-Politicus de Rebus Turcicis*, Davidis Richteri, 1717, ss. 42-69.

¹²Boeckler, J. H. [derleyen: N.C.J.], *Commentarius Historico-Politicus de Rebus Turcicis*, Davidis Richteri, 1717, ss. 70-98.

¹³Boeckler, J. H. [derleyen: N.C.J.], *Commentarius Historico-Politicus de Rebus Turcicis*, Davidis Richteri, 1717, ss. 98-143.

¹⁴Boeckler, J. H. [derleyen: N.C.J.], *Commentarius Historico-Politicus de Rebus Turcicis*, Davidis Richteri, 1717, ss. 144-150.

¹⁵Boeckler, J. H. [derleyen: N.C.J.], *Commentarius Historico-Politicus de Rebus Turcicis*, Davidis Richteri, 1717, ss. 150-164.

¹⁶Boeckler, J. H. [derleyen: N.C.J.], *Commentarius Historico-Politicus de Rebus Turcicis*, Davidis Richteri, 1717, ss. 165-198.

¹⁷Boeckler, J. H. [derleyen: N.C.J.], *Commentarius Historico-Politicus de Rebus Turcicis*, Davidis Richteri, 1717, ss. 198-205.

¹⁸Boeckler, J. H. [derleyen: N.C.J.], *Commentarius Historico-Politicus de Rebus Turcicis*, Davidis Richteri, 1717, ss. 205-227.

¹⁹Boeckler, J. H. [derleyen: N.C.J.], *Commentarius Historico-Politicus de Rebus Turcicis*, Davidis Richteri, 1717, ss. 237-245.

²⁰Boeckler, J. H. [derleyen: N.C.J.], *Commentarius Historico-Politicus de Rebus Turcicis*, Davidis Richteri, 1717, Önsöz.

Kitaptaki bilgilerin özgünlüğü tartışmalıdır; zira Boeckler'in Osmanlı topraklarına gittiğine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bu nedenle metnin içeriğinin büyük ölçüde Türklerle ilgili Batı kaynaklarından derlendiğini öne sürmek yanlış olmayacaktır. Boeckler bu durumu bizzat kabul etmektedir:

"Bu tarihi eserlerin birçoğunu gördüğüme ve incelediğime kesinlikle inanabilirsiniz, ancak memnuniyetle itiraf etmeliyim ki, başlık dışında bir zerresini bile göremediğim diğerleri hâlâ benden saklı kalıyor."²¹

Çalışmada Türkler hakkında yazılmış 317 eserin listesi yapılmış²²; ardından bu kitaplara ilişkin açıklamalar ve değerlendirmeler sunulmuştur. Bununla birlikte, listede yer alan 19 kitabın Boeckler'in ölümünden sonra yayımlanmış olması dikkat çekmektedir. Bu kitapların notları derleyen kişi tarafından eklenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Bu saptama, eserin kitap tarihi açısından en kritik bulgusunu oluşturmaktadır: *Rebus Turcicis*, tek bir yazarın ürünü değil, en az iki farklı editoryal katmanı barındıran karmaşık bir metindir. Derleyici N.C.J., Boeckler'in notlarını "olduğu gibi" aktarmamış; kendi döneminin yeni yayınlarını ekleyerek bibliyografyayı güncel tutmaya çalışmıştır. Posthumous yayınlarda yazarın basım sürecine doğrudan müdahale edememesi nedeniyle bu tür derleyici müdahaleleri alışlagelmiş bir uygulama olarak değerlendirilebilir; ne var ki hangi katmanın Boeckler'e, hangisinin N.C.J.'ye ait olduğunun tespiti, gelecek araştırmalar için açık bir sorun olarak kalmaktadır.²³

Bu kitabın önemli bir özelliği de içerdiği Türklerle ilgili Avrupa kaynakları çalışmasının, J. P. von Hammer'in Osmanlı tarihi külliyyatının 10. cildindeki benzeri çalışmadan yaklaşık 118 yıl önce hazırlanmış olmasıdır. *Rebus Turcicis*'teki bazı eserlerin Boeckler'in ölümünden sonraki tarihleri taşıması, bu çalışmanın en azından elimizdeki metin itibarıyla kimin tarafından hazırlandığı sorusunu tartışmalı kılmaktadır.

Sonuç

Johann Heinrich Boeckler'in ölümünden 45 yıl sonra, 1717'de yayımlanan *Commentarius Historico-Politicus De Rebus Turcicis*, Batı merkezli Osmanlı-Türk kitap tarihi ve bibliyografya çalışmaları açısından XVII-XVIII. yüzyıl Avrupa'sının entelektüel iklimine ışık tutan önemli bir kaynaktır. Bu çalışma, yalnızca Boeckler'in Türkler hakkında yazdığı bir metin olmanın ötesinde, dönemin kitap üretimi, derleme ve sınıflandırma pratiklerini gözler önüne seren bir bibliyografik belge niteliği taşımaktadır.

Eserin en dikkat çekici boyutu, yazarın ölümünden sonra geride bıraktığı notların başka bir kişi (N.C.J.) tarafından derlenerek yayına hazırlanmasıdır. Kitap tarihi açısından *Rebus Turcicis*'in en önemli bölümü olan *Bibliotheca Scriptorum Turcicorum*'da 317 eserin folio, quarto, octavo, duodecimo gibi fiziksel boyutlarına göre sınıflandırılması, dönemin kitap koleksiyonculuğu ve kütüphanecilik anlayışına ilişkin değerli bilgiler sunmaktadır. Derleyicinin "kaynakların büyük çoğunluğunu bizzat görüp incelediği" beyanı ise bu bibliyografyanın ikinci el kaynaklara değil, doğrudan kütüphanelere, kitap koleksiyonlarına ve kataloglara dayandığına işaret etmektedir.

Bununla birlikte, bibliyografya içinde Boeckler'in ölüm tarihi olan 1672'den sonra basılmış 19 eserin yer alması, kitabın yayına hazırlanma sürecinde derleyicinin müdahalelerini açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum, Boeckler'in adını taşıyan bu eserin aslında katmanlı bir

²¹Boeckler, J. H. [derleyen: N.C.J.], *Commentarius Historico-Politicus de Rebus Turcicis*, Davidis Richteri, 1717.

²²Boeckler, J. H. [derleyen: N.C.J.], *Commentarius Historico-Politicus de Rebus Turcicis*, Davidis Richteri, 1717, s. 41.

yapıya sahip olduğunu; Boeckler'in özgün notlarıyla derleyicinin eklemelerini bir arada barındırdığını göstermektedir. Hangi katmanların Boeckler'e, hangilerinin N.C.J.'ye ait olduğunun tespiti, dikkatli ve kapsamlı bir incelemeyi gerektiren açık bir araştırma sorusu olarak kalmaktadır. Bu perspektiften bakıldığında eser, XVII. yüzyıl ortasından XVIII. yüzyıl başına uzanan bir dönemde Avrupa'da Türkler hakkında üretilmiş literatürün birikimli ve katmanlı bir kayıdır. Metodolojik açıdan eserin öne çıkan bir diğer özelliği, kaynakları tarihsel ve siyasal olmak üzere iki ana kategoride ele almasıdır. Giriş bölümündeki *Proemium Literarium*, Türk tarihi yazıcılığına yönelik kapsamlı bir literatür değerlendirmesi sunması bakımından erken dönem bir tarih yazımı denemesi olarak kabul edilebilir.

Boeckler'e atfedilen *Rebus Turcicis*, içerdiği tarihsel ve siyasal bilgilerin ötesinde, XVIII. yüzyıl başı Avrupa'sında bir kitabın farklı yazar ve derleyici katmanlarını kapsayacak biçimde nasıl üretildiğini, tasnif edildiğini ve yayımlandığını gösteren somut veriler sunan bir belgedir. Ayrıca, Hammer ve Göllner gibi daha geç dönem çalışmalara kaynaklık eden bibliyografik geleneğin erken bir halkasını temsil etmektedir.

Son olarak belirtmek gerekir ki, Boeckler'in Osmanlı topraklarına ya da Doğu'ya gittiğine dair elimizde herhangi bir kayıt veya belge bulunmamaktadır. Eserin içeriğinden de anlaşıldığı üzere, sunulan bilgilerin büyük çoğunluğu *Bibliotheca Scriptorum Turcicorum*'da kayıtlı eserlerden ve Leunclavius ile Busbecq gibi seyyahların aktarımlarından beslenmektedir. İçerik açısından bir derleme niteliği taşıyan bu eser, kitap tarihi bakımından ise Osmanlı ve Türklerle ilgili Batı kaynaklı eserlerin toplu ve erişilebilir biçimde bir araya getirildiği önemli bir bibliyografya çalışması olma özelliğini korumaktadır.

KAYNAKLAR

- Boeckler, J. H. (1636). *Orationes duae. I. de C. Taciti historia, II. de Tiberii Caesaris principatu*.
- Boeckler, J. H. (1642). *Characteres politici Velleiani*.
- Boeckler, J. H. (1658). *Dissertationes academicae*.
- Boeckler, J. H. (1663/1664). *In Hugonis Grotii ius belli et pacis, ad illustrissimum baronem Boineburgium commentatio*.
- Boeckler, J. H. (1677). *Bibliographia historico-politico-philologica curiosa*.
- Boeckler, J. H. (1715). *Bibliographia critica*.
- Boeckler, J. H. (1717). *Jo. Henr. Boecleri commentarius historico-politicus de rebus turcicis* (N. C. J., Haz.). Davidis Richteri.
- Göllner, C. (1961-1978). *Turcica*. 3 cilt. Bucureşti: Academia Română / Baden-Baden: Koerner.
- Göllner, C. (1994). Fehlerquellen in Hammers Bibliographie der Abendlaendischen Türkendrücke. *Academie Roumanie, Bulletin de la Section Historique*, 25(2), 214-217.
- Jacobson, G. (t.y.). Johan Henrik Boeclerus. *Svenskt biografiskt lexikon*. Riksarkivet. Erişim tarihi: 30 Ocak 2023, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/17845>
- Tekin, E. C. (2022). *J. von Hammer-Purgstall'dan Osmanlı İmparatorluğu hakkında Avrupa dillerindeki yayınlar kaynakçası 1835*. Serlevha Yayınları.
- University of Birmingham. (2024). Philological Museum: Johann Heinrich Boeckler bibliography. Erişim tarihi: 30 Nisan 2024, <https://philological.cal.bham.ac.uk/bibliography/boeck.html>
- Wentzcke, P. (1955). Boeckler, Heinrich. *Neue Deutsche Biographie*, 2, 372-373. Duncker & Humblot.